

ISSN 1999-4214 (print)
ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN HUMANITIES
INSTITUTE

№ 1/2023

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2023

Бас редакторы **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынова атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты, Астана, Қазақстан
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынова атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD) Астана, Қазақстан

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабек Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; E-mail: eagi.vestnik@gmail.com, Сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.

Меншіктенуші: «А.Қ.Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022

Басуға 15.03.2023ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.

Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Татсырыс № 89

«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени А.К. Кусаинова,
Астана, Казахстан

Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени А.К. Кусаинова, Астана,
Казахстан

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабек Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курсыжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; E-mail: eagi.vestnik@gmail.com, Сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.

Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К.Кусаинова».

Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022

Подписано в печать 15.03.2023 ж. Формат 60*84 1\8. Бум. Типогр.

Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89

Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

© Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова
Chief Editor **Daurenbekova L.N.**

Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute
Institute, Astana, Kazakhstan

Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute, Astana,
Kazakhstan

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabek D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhhan L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933: E-mail: eagi.vestnik@gmail.com, Сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute. Series -PHILOLOGY

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 15.03.2023 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

© A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute

МАЗМҰНЫ-СОДЕРЖАНИЕ-CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ – ЯЗЫКОЗНАНИЕ – LINGUISTICS

АҒАБЕКОВА Ж.А. ЖАЛМАХАНОВ Ш.Ш.	Аз-Замахшаридің «Муқаддимат ал-адаб» сөздігіндегі сөз тіркестерінің қазақ тіліндегі қолданысы.....	7
БАЙТИЛЕУОВА Ғ.А. ЕШИМОВ М.П. ДҮЙСЕНБАЕВА Р.И.	Фрейм арқылы сөздік қорды арттыру.....	21
ЕСІМСЕЙТОВ Б.Р.	Сыбайлас жемқорлық термині негізінде жасалған сөздерді аудару мәселелері.....	35
ЖАҚЫПОВ Ж.А., АМАҢДЫКОВ О.М.	Сөйлем құрамындағы ыңғайластырушы элементтер.....	46
ЗНАМБУЛОВА К.К. NOVRUZOVA N.	Information technology and the status of the development electronic dictionaries in turkish lexicography.....	57
КУРМАНБЕКОВА З.Р. САРЕКЕНОВА Қ.Қ.	Желі қолданушысының коммуникативтік типтері.....	71
МУНАТАИ К. DOSSYMBEKOVA R.O.	The social significance of internet vocabulary in chinese language.....	87
НҮРДӘУЛЕТОВА Б.И.	Серікбол Қондыбай зерттеулеріндегі «Қырымның қырық батыры» жырлар циклі.....	102
РАЙНБЕКОВА Г.С.	Фразеологизмдердің контексте көріну ерекшеліктері.....	113
РЫСБЕРГЕН Қ.Қ., УӘЛИ Н.М.	Халықтық топонимдердегі ақ және қара түстердің мәдени тілдік семантикасы.....	128
САҒЫНДЫҚҰЛЫ Б.	Ғалым Қ.Мамаділ көзқарасындағы тілдік бірліктің ойға қатысты мәндену сипаты.....	143

ӘДЕБИЕТТАНУ – ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ – LITERATURE STUDIES

АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә.	Абайдың «Масғұт» поэмасындағы мотивтердің мифтік негізі және поэтикалық мәні.....	154
АЛИМБАЕВ А.Е.	Қожа Ахмет Ясауи хикметтеріндегі ғұмыр философиясы.....	167
АКТАНОВА Ш. АКТАНОВА А. АМАНГАЗЫКҰЛЫ М.	Gender issues in the transmission of the artistic image of women in the works of M. Auezov and E. Hemingway.....	179

ЖҰМАҒҰЛ С.Б.		
ШАЛҒЫНБЕКОВА А.Б.	Әлихан Бөкейхан еңбектеріндегі мақал-мәтелдер: этно-	
ЖҰМАҒҰЛ А.Б.	социофольклортану аспектісіндегі талдау.....	191
КАЛИЖАРОВА Ж.Т.		
МАДИБАЕВА К.К.	Эпистолярная проза как литературный феномен.....	202
КӘПҰЛЫ Д.	Ақыт Үлімжілұлы шығармашылығы және әдеби-	
САҒЫНАДИН Г.	фольклорлық интеграция.....	214
КОКБАС Ж.,	Зейнолла Сәнік шығармашылығындағы «Тұғырыл хан»	
КУРМАМБАЕВА К.С.	бейнесі.....	226
НУРГАЛИ К.Р.	Детская повесть Б. Сокпакбаева «Меня зовут Кожа»: от	
НУРМАНОВА Ж.К.	книги – до ремейка.....	236
СЕКЕЙ Ж.	«Аласты ойлап шыққан жас...» (Д.Әшімханұлының	
	«Жынды жел» әңгімесі негізінде).....	250
ТАГУДРЕТОВА Б.Б.	Жазушы Мархабат Байғұттың юморлық шеберлігі.....	261
ТҰРЫСБЕК Р.С.		
БАТАН С.	Жазушы еңбегі: жаңашыл бағыт пен көркемдік өріс.....	274

ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ – МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ – METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE

КУДАЙБЕРГЕНОВА К.Т.	Сыр сұлейлері шығармаларын оқытудың әдістемелік	
	ерекшеліктері.....	297

ҒАЛЫМ. ТҰЛҒА. ҚАЙРАТКЕР

ДӘУРЕНБЕКОВА Л.Н.	Қ.Ахметовтың ғылыми-педагогикалық қызметі.....	312
-------------------	--	-----

XFTAP 17.71.07

DOI <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2023-1.12>

Ж.Ә. АЙМҰХАМБЕТ

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Астана, Қазақстан
(e-mail: a_zhanat@mail.ru)

*АБАЙДЫҢ «МАСҒҰТ» ПОЭМАСЫНДАҒЫ МОТИВТЕРДІҢ МИФТІК НЕГІЗІ ЖӘНЕ ПОЭТИКАЛЫҚ МӘНІ

Аңдатпа. Мақалада Абайдың «Масғұт» поэмасы мифопоэтикалық аспектіде қарастырылады. Аталмыш поэмадағы негізгі мифтік мотив ретінде алманы сыйға алудың мән-мағынасы жан-жақты талданды. Зерттеу барысында әлем мифологиясындағы және қазақ фольклорындағы алмаға қатысты мотивтер жинақталып, өзара салыстырылады. Сөйтіп ұлы Абай поэмасына желі етіп алған мотивтің мәні назарға алынады. «Масғұт» поэмасына арқау болған мифтік мотивтердің тағы бірі – түс көру арқылы аян алу.

Ақын көне дәуірлерге тән мотивтерді негіз ете отырып, таным өзегіндегі символдарға мән береді. Сол символдық детальдарды өзінің суреткерлік мұратын танытуда нысан етіп алады. Алмаға қатысты барынша танымал мотивтер қатарында жұмақ жемісін, Гесперида бағы, Аваллон аралы сияқты мекендерде өсетін ерекше алмаларды айтуға болады. Зерттеуші ғалымдар «алма» атауы көптеген мотивтерде «жеміс» деген атаумен берілетінін айта отырып, оның екі жақтылық сипатына мән береді. Махаббат пен білімнің, жастық пен сұлулықтың символы ретінде көрінетін алма екінші жағынан араздық, бақытсыздық, азғыру, зұлымдық сияқты ұнамсыз әрекеттер мен жаманшылықтың да нышаны болып келеді. Абай поэмасында алма үш түспен сипатталады да, бас кейіпкер таңдаған қызыл түсті алманың өз ерекшелігі бар екендігі айтылады.

Поэмадағы тағы бір мотив – түс көру. Түс көру арқылы алда болатын оқиға аян етіледі. Абайдың көркемдік танымында аталған мотивтер адамзаттық мәңгі мұраттар мен гуманизмді, қоғамдық құлықты астарлап суреттеуімен маңызды. Мақалада негізгі тұжырымдар осы тұрғыда жасалған.

Түйін сөздер: поэма, мотив, алма, символ, деталь, түс көру, поэтика

Кіріспе. Абай қаламынан туған поэмалар негізінен шығыстық аңыз сюжеттеріне құрылған. 1887 жылдары жазылған «Масғұт» поэмасының да сюжеті шығыс халықтары аңызынан алынғаны белгілі.

---

* Мақала ҚР ҒЖБМ Ғылым комитеті қаржыландыратын «AP09259039 – Абай өлеңдерінің поэтологиялық тезаурусы» ғылыми жобасы аясында жазылды.

Поэма мазмұнындағы алманы сыйлық ретінде алу көне дәуір мәтіндерін еске түсіреді. Абай өз туындысына бағзы мәтіндердегі мотивтерді арқау ете отырып, авторлық позициясын айқындайды.

«Әдеби мәтін – танымдық, эстетикалық, көркемдік, психологиялық, тілдік, философиялық, т.б. нысана. Ондағы ақпарат оқырманмен және түрлі дәуірмен диалогқа түседі» [1,17], – дейді белгілі ғалым Ш.Ибраев. Суреткердің көне дәуірмен «диалогқа түсуі» қазіргі әдебиеттанудағы структуралық әдіснама бойынша интермәтінділік аспектісінде қаралады. Яғни жаңа түзілген мәтін құрылымында бағзы мәтіндердің бөлшектері кіріп, автордың суреткерлік позициясы мен шығарманың негізгі идеясына, филолософиялық пайымына қызмет етеді.

Абай поэмасында басты сюжет – бағзы бір замандағы бір адамның (Масғұт деген кейіпкердің) басынан өткен оқиға.

Бас кейіпкердің деректерін ақын бір шумақта толығымен баяндап өтеді. Қаһарманның кім екені, қай заманда, қай жерде өмір сүргені туралы мәлімет былайша беріледі:

Я, Алла, құрметіңе достың Махмұт
Тілге жар бер, білінсін тура мақсұт.
Һарун Рашид халифа заманында
Бағдатта бір жігіт бар аты Масғұт [2, 17].

Поэманың оқиғасы «бір ұры бас сап тонап жатқан бишара шал» оқиғасынан бастау алып кетеді. Бұл жай шал емес, мұсылман аңыздарында күллі адамзат жолығуды аңсайтын, алайда екінің біріне жолыға бермейтін Қыдыр болып шығады. Мифтік мәтіндердегі «ілкі жебеуші, «қолдаушы, «сый беруші», «жөн сілтеп, жол көрсетуші» кейіпкерлерге сай келетін Қыдыр бейнесі ары қарай «алманы сыйға алу» мотивімен сабақтасып, поэманың мифтік «қабатын» қалыңдата түседі. Өзі құтқарған бейтаныс шалдың сыйлық бермек болған ниетін құп алып, Масғұт ертеңінде ертелетіп уағдаласқан жерге келгенде оны күтіп алған шал даладағы бұзылған бір тамға әкеледі. Бұзылған там – айрықша символикалық кеңістік. Оны деректік тұрғыда өткен шақтың орны деп пайымдасақ, бейнелі түрде көнеліктің қазыналы нышаны. Бұл бұзылған там ішінде басында үш жемісі бар гүл өсіп тұрады. Абайдың суреттеуінде ол былай жырланады:

Барса тамда бір гүл бар солқылдаған,
Басында үш жеміс бар былқылдаған:
Бірі – ақ, бірі – қызыл, бірі – сары,
Таңдап ал, мен берейін бірін саған.

Ағын жесең ақылың жаннан асар,
Сарыны алсаң, дәулетің судай тасар.
Егерде қызыл жеміс алып жесең,

Ұрғашыда жан болмас сенен қашар [2, 17].

Алма – мифтік танымдағы айрықша мәнге ие символикалық деталь. Мифтік мотивтерден Аваллон аралының алмасы, Гесперидалар бағының алмасы, ертегілердегі ғажайып алтын немесе уланған алмалар туралы оқиғаларды білеміз. Алманың сый ретінде берілуі ерекше мәнге ие. Өйткені адам тағдырына қатысты маңызды оқиғалар осындай алма жемісімен байланысты болады.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Абайдың «Масғұт» поэмасындағы мотивтердің мифтік негізі мен поэтикалық мәнін нысанға алған бұл зерттеуде талдау, салыстыру, жинақтау және мифопоэтикалық әдіс ұстанымдары пайдаланылды.

Талқылау мен бақылау. Алма – тұрақты мифтік мотивтердегі маңызды деталь екенін айттық. Мифтік мотивтерде өсімдік, жеміс атаулының атқаратын ерекше қызметі бар. Киелі кітаптардан, миф пен фольклор үлгілерінен көп кездесетін алма (жеміс) зерттеушілер тарапынан жан-жақты талдауға алынып, маңызды тұжырымдар жасалғаны белгілі.

Алма және алма ағашы – әлем мифологиясында ерекше мәнге ие жеміс және жеміс ағашы. В.Н. Топоров алманың жалпы жеміс атаулының символы екендігі айта келе, оның бұл басымдық сипаты (алма ағашына да қатысты) барлық жеміс ағаштарының қамқоршы-қорғаушысы, римдік жеміс ағаштарының тәңіриясы, миуалы бақтардың тәңірі саналатын Вертумның сүйікті жұбайы Помонамен байланысты деп түсіндіреді. Оның айтуынша: «Ромона» сөзі «romum» – алма (валлилік Аваллон – «aval») мағынасын береді. Мифопоэтикалық түсінікте алманың семантикасы екі түрлі. Бір жағынан, құнарлылық, өркендеу, молшылық және оның жемісі – махаббат, даналық, білім, сұлулық, мәңгі жастық; екінші жағынан – араздық, бақытсыздық, қайғы, зұлымдық, ажал, азғыру, нәпсі, жалпы тәуекел, қауіп» [3, 499]. Ғалым атап көрсеткен бұл екі жақтылық сипаттың мысалы мифтік мотивтер негізінде туындаған аңыз, ертегі, дастан жанрларында тұрақты кездеседі.

Мифологиялық баяндардағы Гесперидалар бағы – грек аңыздауларындағы маңызды оқиғаның өзегінде тұрған деталь. Ол Атлант титан мен Гесперида нимфасының қыздары қоритын алтын алмалар өсетін ғажайып бақ. Алтын алма өсетін ерекше ағаш жердің бір қиыр шетінде, батыстағы бақта өседі. Бұл ағашты жер «құдайы» Гея Гераға Зевспен үйлену тойында сыйға тартқан. Әйгілі батыр Геракл бақшаны күзетіп тұрған Ладон деген жүз басты айдаһарын өлтіріп, алтын алмаларды алып кетеді. Бұл – Гераклдің даңқты ерліктерінің он біріншісі. Тағы бір мифтік нұсқада Мысыр патшасы Бусирид Гесперида сұлуларын ұрлау үшін қарақшыларды жалдайды. Қарақшылар бақта серуендеп жүрген Гесперида қыздарына шабуыл жасайды. Көмекке Геракл келіп, қыздарды қарақшылардан құтқарады. Қыздар алғыс ретінде батырға ерекше ағашта өсіп тұрған алтын жемістерді сыйға тартады [4].

Алтын алма басқа да бірқатар мифтерде оқиға өзегіндегі маңызды деталь түрінде кездеседі. «Бүлік алмасы» немесе «араздық алмасы» деген тіркес те сонау көне дәуірлердегі грек мифтерінен бастау алған. Пелей атты қаһарман Фетидаға үйленіп, Олим әміршілері үлкен той жасайды. Араздық, бүлік құдайы Эрида тойға шақырылмағанына кектеніп, айрықша алманы дастарханға қойып кетеді. Ол алманың бүйірінде «ең сұлу әйелге» деген жазу болады. Бұл алмаға Гера, Афина, Афродита үшеуі таласып, бұл таластың соңы Трояның құлталқан болып қирауына дейін жетеді [5]. Эриданың басқа емес, алманы араздық тудыру мақсатында пайдалануының өзіндік мәні бар.

Тыйым салынған жемісті жеу, сөйтіп жазаға ұшырау мотиві діни кітаптардан бастау алып, адамзат жадында тұрақты түрде сақталып, көркемдік кеңістікте туындаған жаңа сюжеттерге негіз болғаны белгілі. Абай поэмасында кейіпкерге алманы сый ретінде алып, оның түсіне қарай таңдау мүмкіндігі беріледі. Алма жеу мотиві Абайда жақсылыққа қарай, ал, жоғарыда мысалға алынған Эридаға қатысты гректік мифтік баянда жамандыққа қарай бастайды. Алма жеген адам не жақсылыққа кенеледі, не жамандыққа ұрынады. Тыйым салынған ағаштың жемісін жегені үшін Адам ата мен Хауа ана жұмақтан қуылды. Бұл оқиға көне дәуірлерден бүгінге дейін адамзат жадында жатталып қалған.

Қазақ, қырғыз, сондай-ақ славян халықтарында кездесетін алтын құс пен адамды қартайтпайтын ерекше алма туралы ертегіде алма жай алма емес, алтын яки күміс сипатты болады. Ол ерекше бақта өседі. Сол алманы жеген патша жасарып, ұзақ та баянды өмір сүреді. Алайда, бір алтын құс келіп, сол алмасын жеп, қалғандарын шоқып, ағашынан үзіп кетеді. Алма ағашы патшаның үш ұлы күзетіп, кенже ұл алын құстың алманы шоқығанын көргенмен оны ұстай алмай қалады. Соңыдан алтын алманы жеген алтын құсты әкесіне әкеліп беретін осы кенже ұл болады.

«Алтын құс» ертегісінің барлық нұсқасында патшаның бағындағы жеміс ағашы, онда өсіп тұратын, жеген адам жасаратын алма, кенже балаға көмектесетін сұр қасқыр, баланы ағалары мерт қылғанда қайта тірілтетін өлместің суы туралы мотивтер бар. Өлместің суын (тірі суды) әкелетін қарға, әкелдіретін қасқыр. Қырғыз ертегісінде ол бөрі деп көрсетіледі. Сол бөрі (орыс ертегісінде сұр қасқыр) баланы қайта тірілтіп алады: «Бір күні баяғы орманды кезіп жүрген желден жүйрік бөрі баланың жайын сезіп, оған жетіп келсе, досының өлгін қарғалар шоқып жеп жатқанын көреді. Ол жерден бөрі қарғаның паашасын ұстап алып: «Өлместің суын әкелдір, әйтпесе босатпаймын», – дейді. Қарғаның паашасы қарғаларды өлместің суына жібереді. Олар өлместің суын аузымен алып келеді» [6, 22-23].

Абайдың «Ескендір» поэмасындағы ерекше бұлақ суы осы тірі судың ассоциациясы екенін айта кеткен жөн. Алтын құс, алтын жалды арғымақ айналып келгенде алтын алма өсіп тұрған баққа келеді. Сонда алма – байлықты,

дәулетті, адам баласы арман еткеннің барлығын өз маңайына жинай алатын қасиетке ие ерекше нысан болып шығады.

Абай поэмасындағы алма бас қаһарманға сый ретінде беріледі. Әлсізді әлдіден қорғауға ұмтылған Масғұтқа ұсынылған сый – құлаған ескі там ішіндегі ағашта өсіп тұрған үш түрлі алма. Сыйды беруші – ұрының жәбіріне ұшыраған бейшара шал кейпінде көрінген Қыдыр. В.Пропп бұл санаттағы кейіпкерлерді «сыйлық беруші» («жарылқаушы») деп атап-түстеген. «Кейіпкерлердің әр санатының өзіндік пайда болу жолдары бар, әр санаттағы кейіпкердің іс-әрекет барысына енуінің ерекше тәсілдері қолданылады», – дей отырып, сондай кейіпкерлер санатының ішінде сый берушіні атайды. Ерекше қасиеті бар көмекшіні де ол осы сый берушілер санатына қосады [7,64]. Бейшара шал кейпінде көрінген Қыдыр сый беруші – жарылқаушы болумен қатар тылсым қасиетке ие. Ол осы тылсым қасиетімен «ілік жебеуші» болмысына тән болып көрінеді.

«Тәлімгер кейіпкердің немесе ілік жебеушінің сыйлық берушілік қызметі мифтік баяндарда маңызды орынға ие» екені, «жебеуші яки ақылшы кейіпкерден сый ретінде бір құрал алған қаһарман жолында кездесетін кедергілерден өте алатыны», «берілетін сый тек сиқырлы құрал ғана емес, ерекше қасиет болуы да мүмкін» [8, 66] екендігі белгілі.

Абай поэмасында бас қаһарманға кездескен кейіпкердің ұсынған сыйлығы үш түрлі алма болса, ол алманың әрқайсысының ерекше қасиеті бар.

Ағын жесең ақылың жаннан асар,
Сарыны алсаң, дәулетің судай тасар.
Егерде қызыл жеміс алып жесең,
Ұрғашыда жан болмас сенен қашар

Ақ алма – ақылдың, сары алма – дәулеттің кепілі болса, қызыл алманың жөні бөлектеу. Абайдың кейіпкері ұсынатын алманың өсіп тұрған жері – бұзылған ескі тамның іші, бір гүлдің басы. Ескі там – өтіп кеткен шақ, көнелік. Бұзылған болса да бар, және ғажайып сырлы жеміс сонда. Масғұтты оған бастап барған Қыдыр ғ-с. Неге құлаған көне там? Мифтік дәуірге тән болу себепті ме? Басында жемісі бар гүл неге дәл сол тамның ішінде? Осы тұста И.Я.Баховеннің тұжырымына тоқтала кетейік: «Көнеліктің қойнауына үңілген сайын беймәлім әлемнің сыры ашылып, сол арқылы айналамызды қоршаған барлық нәрсе ерекше көрінеді» [9, 218]. Сол көнеліктің қараңғы қойнауына «жарық түсіретін» мифті ол «поэтикалық көлеңкелердің көне әлемі» [9, 236] деп біледі.

Сонымен, адамзаттың көне дәуірі, есте жоқ ескі дәуірлерде өткен шағы «мифтік дәуір» болып сипатталады. Мифтік дәуір қиял әлемі емес, тарихи кезең. Сол тарихи кезеңнің қойнауында адамзат тұтынған ізгілікті ойдың тамыры бар. Көнеліктің қойнауы – адам баласының ілгері жүрер жолына сәуле түсіріп, бағыт берер шырақтан, ондағы арман-мұрат – жадымызда маздап тұрған шырақ тәріздес. Көнеліктің түбіне шөгіп кеткен киелі ұғым, құрмет

тұтар нысандар өзінің жарығын адамзат жолына түсіруден танбайды. Адамзаттың таным дүниесінде ерекше орын алатын миф Баховен айтқандай «поэтикалық көлеңкелердің көне әлемі» болып көркем мәтінге ауысады. Көне там мен жаңа буынды жалғастыруға дәнекер болатын архетиптік бейне ретінде Қыдыр «құлаған там ішіндегі мәуелі жемістің» дәмін жаңа буынға татырушы ретінде дараланады. Оның миссиясы – көне мен жаңаның арасын жалғастыру, бұл алтын арқау үзілмеуі керек. Өйткені өткен шақта келер күннің несібесі бар. Адам баласы үшін әрқашан керек ақыл мен дәулет, өмірлік жұп бола алар әйел затының жүрегіне жол табу да сол көнелік арқылы бұйырмақ.

Абайдың Масғұтты бейшара шал кейпінде көрінген Қыдырға жолықтыруы, Қыдырдың өзін құтқарушы жаңды сый беру үшін құлаған ескі тамға әкелуі – өткен шақ пен осы шақтың арасындағы үзілмеуі тиіс тылсым рухани байланысты бейнелеуі. Адамзаттың гуманистік мұраты осы нәзік байланыс арқылы дамып, жалғаса бермек. Құлаған там ішіндегі гүл, оның басындағы үш түсті алма көктеудің, көгерудің, кемел адамға тән мәңгілік сипаты бар рухани өмірдің атрибуттары.

Нәтижелер. Әлем мифологиясындағы алма сыйлау мотиві ерекше мәнге ие. Шотланд халқының «Өлеңші Томас» атты ертегісі бар. Бұл ертегі оқиғасының өзегіне алынған мифтік мотив. Томастың лютня шертуіне ерекше көңілі ауған эльфтер ханшайымы Томасты өз еліне ертіп кетеді. Адам баласының аяғы баспайтын, пері заты тіршілік ететін мифтік мекенге тап болған Томас Лермонт «арт жағында қалың жыныс орман, ал алдына үш тармақ жол жатқанын» көреді. «Біреуі – тар, бұралаң жол, жиегіне ұйысып тікенек пен итмұрын өсіпті», бұл – ақиқат жолы екен; екіншісі – «даңғыл, күн нұрына малынған, жиегін көк майса, алуан түрлі гүлдер көмкерген» жол – азғындық жолы. Үшіншісі – «қалың папоротниктердің арасымен тік өрлепті, жол үсті жүріске жайлы, жұмсақ мүк басқан, екі жағынан сәнмен иілген желектер көлеңке түсіріп тұрған жол» [10, 351-352], бұл – эльфтер еліне апаратын жол екен. Эльфтер ханшайымы тылсым мекенге келген соң Томасқа шарт қояды. Ол шарты: «Эльфландияда болған уақытыңда не керемет, не ғажайып көрсең де тіс жарып сөйлемеуге тиіссің. Сонда ғана мерзімің біткен соң аман-есен өз еліңе ораласың. Егер абайсызда бір-ақ ауыз сөз айтсаң бітгі, арымас қайғыға батасың, эльфтер елі мен адамдар елі арасындағы тұлдырсыз далада мәңгі бақи қаңғып жүретін боласың» [10,352]. Ханшайымның бұл шартын орындаған Томас жеті жылдан соң адамдар еліне қайтпақ болады. Томасқа разы болған ханшайым оны Эльфландия шекарасынан өткен соң жайқалған бір баққа апарды да, сондағы бақта өсіп тұрған мәуелі ағаштан алма ұсынады. «Бұл алма жай емес, қасиетті алма, ақиқат сыйы, сен бұдан былай шындықты, тек шындықты айтатын боласың» [10, 353], – дейді. Бұл алманы сыйға алған Томас «шыншыл» атанады.

Алмамен байланысты тағы бір мотив – Аваллон, яғни Алма аралы. Кельт

мифологиясының аралдық кеңістігіне тән баяндарында айтылатын «уақыт тоқтап тұратын» ерекше бір арал. Мифтік түсінікке жүгінсек «Аваллон – шешуші майданда ауыр жараланған Камелот королі Артур тұрақтаған мифтік арал» [11,127]. Артур әлі күнге дейін сол аралда демалуда, қашан халық керек етсе, сонда қайтып оралады дейді миф баяны.

Кельт мифологиясында «өткен шақтың және болашақтың» королі деп айтылатын Артурдың «Аваллонда», яғни алма аралында ұйқыда жатуы – оның өлмес даңқының дәріптелуі, сондай-ақ рух мәңгіліктігіне деген сенімнің көрінісі.

«Аваллон» – валли сөзі: авал-алма; лон-арал дегенді білдіреді. Кельттердің наным бойынша адамдар бұл дүниеден кеткенде барып тұрақтайтын өзге әлем. Бұл тылсым сырлы ғажайып әлемге даңқты жауынгер қолбасшылар, ерекше талантты ақындар, талантты, құдыретті билеушілер тірі кезінде де бара алады деп білген. Аваллонға тірідей бару мәртебесіне ие болған Артур король.

Аваллон аты Гальфрид Монмутскийдің «Бриттер тарихы және даңқты король Артурдың шайқасынан кейін» («Британия корольдерінің тарихы») деген кітабында айтылады. Гальфридтің сипаттауы бойынша, барлық ағаш бір мезгілде жаппай гүлдеп, бір мезгілде жеміс беретін бұл ғажайып аралда барлығы да өздігінен өсіп-өнеді, гүлдейді. Дәнді-дақылдар, егін жерді өңдеусіз-ақ өздігінен өсіп-өнеді Мұндағы адамдар өте ұзақ өмір сүреді. Монмутскийдің хроникасына сәйкес, соғыста ауыр жарақат алған Артур осы аралға әкелініп, ем алып, өз халқының көмекке шақырар сәтін күтіп жатыр [12, 37]. Жеміс-жидек мол, берекелі мекенде адамдар мәңгі өмірге ие болады. Бұл сипаттарына сәйкес, Аваллон Грек мифологиясындағы Гесперида бағын еске салады. Аваллон аралы – кельттіктердің жұмақ жайлы түсініктерінің жиынтығынан туындаған ғажайып мекеннің бірі. Көне жазбаларда Аваллонда яғни Аваллон аралында мәңгілік жаз орнаған деп суреттеледі.

Аваллонда Артурдың қарындасы, яки әпкесі Моргана тұрады. Оның маңайында тоғыз апалы-сіңілілі феялар бар. Моргана ерекше қасиетке ие, тәуіпшілікті жетік меңгерген. Ол өз бейнесін ерекше сиқыр күшімен өзгерте алады және ауаны қанаттарымен тілгілеп ұша алады [13]. Аваллонда өсіп тұрған хрусталь тәріздес алмаларды рұқсатсыз жеуге тыйым салынған...

Бұл баяндарда Аваллондағы алма мәңгі өмір сыйлаушы жеміс болса, Эльфониядағы алма – өмірлік ақиқат сипатын иеленген. Аваллонның Артурмен, ал, Эльфония шекарасындағы алма бағының Томаспен байланысты айтылуының символдық мәні – бұл аталған екі кейіпкер де мәңгілік өмір сүруші және шыншылдық сияқты ерекше қасиетке ие болған жандар.

Томастың эльф ханшайымынан, Масфұттың Қыдыр ғ-с-нан сыйлыққа алма алуы өзектес сарын. Алайда мифтік мотивті арқау еткен ертегіде Томасқа таңдау мүмкіндігі ұсынылмайды. Тіпті ол алманы алудан бас тартады да. Алайда эльф ханшайымы алманы алуын талап етеді. Поэма оқиғасында

Масғұтқа мүмкіндік беріледі. Бұл – автордың суреткерлік позициясы мен гуманистік идеясына байланысты шешім.

Тағы бір жалпыадамзатқа ортақ мифтік мотив – Адам Ата мен Хауа ананың жұмақтағы тыйым салынған алманы жеуінің салдарынан екеуі жұмақтан қуылып, жер бетіндегі адамзаттық жобадағы тіршіліктің басталуына себеп болады. Алма – білім ағашында өсіп тұрған жеміс, оны рұқсатсыз жеу жеу – үлкен күнә болмақ. Себебі алма – ұлы ақиқаттың символы. Ал, ұлы ақиқатты білу пенде баласының пешенесіне жазылмаған. Діни танымымыздың өзегіндегі осы фәлсапа мифтік танымда «тыйым салынған жеміс», «ерекше қасиет дарыған жеміс» ретінде тұрақты мотивке айналған.

Қырғыз халқының «Ханның баласы» атты ертегісінде мыстан кемпір хан баласының қарындасына: «перілер шаһарында бір түп көк, бір түп ақ алма ба. Ақ алманың қасиеті ағашымен алып келіп орнатып, үзіп жей берсе, ол үнемі пісе береді, соны ағаңа алдыр» – дейді [6, 48]. Ақ алма бұл ертегіде үнемі пісіп тұратын, азаймайтын жеміс болып суреттеледі. Абай поэмасындағы ақ түсті алма – ақыл сыйлайтын жеміс («ағын жесең – ақылың жаннан асар»). Мифолог ғалымдардың бірі Дороти Норман былай дейді: «Адам-ата мен Хауа-анаға мейірім мен зұлымдықты тану ағашынан жеміс татып көруге тыйым салынған. Әйтсе де олар бұл тыйымды бұзбай тұра алмайды, әйтпесе адамзаттық жобадағы өмір болмас еді. Сондықтан да олар тыйым салынған жемісті жейді. Бұл жайт, әлбетте, нәтижесінде адам абсолютті дәлдікпен мейірімді зұлымдықтан айыруға қабілетті немесе ол жаңсақтықпен өзін өзі Құдай деп санай алады дегенді тіптен білдірмесе керек» [14, 412].

Қорытынды. Мифтік мотивтерді салыстыра қарасақ, алманы жеу керектігі немесе жемеу керектігі сарапқа салынатындай. Тыйымға қарамай алма желінді, Адам-ата мен Хауа-ана жұмақтан қуылды. Жаратқан иенің кешірімімен жер бетінде өмір сүруге мүмкіндік алды. Енді бұлардың ұрпақтары ерекше қасиет дарыған жеміс ретінде сыйға ала алады. Ары қарай мифтік желі осылайша жалғасады. Ертегілер мен аңыздардағы алма мотиві адам баласына ерекше қасиет сыйлау, мәңгілік өмірге бастау сипатымен ерекшеленеді. Абай алмаға қатысты мотивтің осы екінші буынын өз поэмасына өзек етіп алады.

Сонымен, Масғұт қызыл алманы таңдады. Себебі:

Қызылды жесем мені әйел сүйер,
Арамдыққа жүрмесем, не жан күйер?
Ұрғашы да көп жан ғой, досым болса,
Деп едім бір пайдасы маған тиер.

Соны ойлап, қызыл жеміс мен таңдадым,
Берсеңіз жемек болып бел байладым.
Топа-торсақ бұл сөзді айтқаным жоқ,

Басында ойлап, тегін де абайладым [2, 20].

Масғұттың таңдауына сый беруші де разы болып, батасын береді. Қыдырдан бата алған Масғұттың мерейі өседі:

Сол Масғұт Қыдыр шалдан бата алыпты,

Соңында Шәмсі-жаһан атаныпты.

Мағынасы: «бұл дүниенің күні» деген,

Жетіліп бізге ғибрат сөз қалыпты [2, 21].

Помадағы бірінші мифтік мотив – Қыдырдан сыйға алма алу болса, екінші мотив – түс көру.

Сол Масғұт халифаға уәзір бопты,

Тарқатыпты алдынан көп пен топты.

Бағанағы Қыдыр шал бір уақытта

Түсінде аян беріп жолығыпты.

Түс арқылы аян алу – мифологиялық ойлаудың тұрақты бір желісі. Тылсымға толы түс әлемінің күні бүгінге дейін ғылымда толық ашылмағаны белгілі. Қыдырдың берген аяны:

Ей, балам, пәлен күні жауын жауар,

Сол жауынның суында кесапат бар.

Жеті күн жыңды болар суын ішкен,

Жеті күн өткеннен соң және оңалар [2, 21].

Түс арқылы Қыдырдан аян алған Масғұт бұл жайтты патшаға айтады. Патша мен Масғұт жауын суын ішіп алған көпшіліктің талқысында қалып, ақыры екеуі де жыңды судан ішуге мәжбүр болады. Ескендір татқан бұлақ суы мен Масғұт ішкен кесапатты жауын суы – екеуі де тіршілік нәрі болған су. Абайдың екі поэмасында екі түрлі сипатта ұсынылған «су ішу» мотивінің мәні неде?

Суға қатысты қалыптасқан тұжырымдар негізінде айтсақ: «Су – жаратылыстың негізі, әлемдегі әуелгі пайда болған хаос. Су әлемнің құрылуымен, қайта тууымен, жаңаруымен тығыз байланысты ұғым. Су – түрлі элементтердің бөліктерін бір-бірімен байланыстыра отырып, бірнеше алапат күштің тоғысуын көрсететін стихия. Судың алғашқы қызметі – тіршілік көзі. Адам болмысындағы ең үлкен символдық құндылықтың материалдық көрінісі, тазалықтың бейнесі» [15,113]. От пен судың одағынан тіршіліктің өніп шығуына негіз болған ғаламдық жұмыртқа жаралды дейтін мотив славян, т.б. халықтардың мифтік баяндарында кездеседі.

К.Г. Юнг суды ұжымдық бейсаналықтың, өміршеңдік пен рухтың символы ретінде қарастырды және оны архетиптік нысан деп танытты [16, 41].

Мифтік дүниетанымда су ерекше нысан ретінде танылып, ерекше қасиетті, тылсым сырлы құбылыс деп қабылданды. Біріншіден мұхит, теңіз, өзен, көл, бұлақтарға қарап, бағзы рухтардың тұрағы болып табылатын жер астынан шығатын күш деп санады. Екіншіден көктен жауатын жаңбыр да

қасиетті су бөлшегі ретінде қастерленді. Су символикасы орасан тазартушы күшке ие, зұлымдықты қайтарады деп есептелді. Әлем халықтарының мифтерінде жердің судан – алып мұхиттан пайда болу мотиві тұрақты қайталанатын.

Қазақ халқының таным-түсінігінде ағын сумен қатар, жер астынан шығатын су мен құдық та қасиетті болып саналады. Жерасты суларын мифтанушы С. Қондыбай «нұрдың нәрі» деп атаған. Қайнар, қайнар көз, көз (бұлақ), тұма, бұлақ, жылға, өзен суларымен қатар «құдық» суы да нұрдан нәр алған. Бұларды «тірі су», «жасарту суы» деп те тануға болады. Нұрдан нәр алған құдық суы жерасты кіндігінің қасиеттеріне ие болды [17, 325]. Әр өңірдегі әулиелер басында орналасқан құдықтардың суы киелі саналады. Мұндай әулиелі жерлерге адамдар арнайы барып, зиярат етеді. Әулиелі жердегі құдықтың суынан дерттеріне шипа табады.

Абайдың «Масғұт» поэмасындағы жаңбыр суы – кесапатты. Бұл екі сипат су әлемінің қарама-қайшы болмысын танытады. Яғни, су тіршілік көзі, бастау болумен бірге жойымпаздық мәнге де ие. Мифологиядағы қосарлы-қайшылықты мән су стихиясымен тығыз байланысты.

Абай көне дүниетанымнан туындаған мифтік мотивтерді өз поэмасына арқау еткенде адамзаттық ізгілік, қоғамдық құлық, өмірлік қайшылық туралы философиялық ой толғайды. «Масғұт» поэмасындағы жауын суынан адамдарды жынды болуы арқылы қоғамдық құлықты бейнелеуге ден қояды.

Қорғансызға көмектесу, ізгілік жолын тұтыну – Абай кейіпкерінің өмірлік ұстанымы. «Масғұт» поэмасындағы Қыдырды жолықтыру, сыйға алма алу, түс көру арқылы аян алу, кесапатты суды ішу – мифтік танымнан туындап, көркемдік кеңістікте поэтикалық астарлы мәнге ие болған, Абайдың суреткерлік мұратын терең танытқан мотивтер.

Әдебиеттер

1. Ибраев Ш. Абай феномені. Ғылыми зерттеу. – Нұр-Сұлтан: «Алашорда» қоғамдық қоры, 2021. – 240 б.
2. Абай. Шығармаларының академиялық толық жинағы. Үш томдық. – 2-том. – Алматы: Жазушы, 2020. – 528 б.
3. Топоров В.Н. Мифология. Статьи для мифологических энциклопедий. – Том 2. Т-Я. – Москва: Языки славянской культуры, 2014. – 536 с.
4. Гесперида // <https://godsbay.ru/hellas/gesperidy.html>
5. Яблоко раздора // <https://www.ababilova.com/drevnegrecheskij-mif-yabloko-razdora>
6. Қырғыз халық ертегілері. Аударған Т.Зейнәбілов. – Алматы: Қазақстан, 1992. – 176 б.
7. Пропп В. Морфология сказки. Историческое корни волшебной сказки. (собрание трудов). – М.: Лабиринт, 1998. – 512 с.
8. Аймұхамбет Ж. Сөз өнеріндегі мәтін мен шығарма кеңістігі. Монография. –

Астана: Мағжан, 2018. – 128 б.

9. Баховен И.Я. Материнское право. В книге: Классики мирового религиоведения. Антология. – Том 1. – Москва: Канон+, 1996. – 496 с.

10. Өлеңші Томас. Шотланд ертегісі // Кітапта: Әлем халықтарының ертегілері. – Алматы: Балауса, 2005. – 512 б.

11. Широкова Н.С. Мифы кельтских народов. – Москва: АСТ, 2005. – 172 с.

12. Монмутский Г. История бриттов. Жизнь Мерлина. – Москва: Наука, 1984. – 286 стр.

13. Аваллон // <http://seanconneryfan.ru/str2/statia71-6.html>

14. Норман Д. Мифологиядағы символизм. Кітапта: Әлемдік мәдениеттану ой-санасы. Он томдық. 2-том. Мифология: құрылымы мен рәміздері. – Алматы: Жазушы, 2005. – 568 б.

15. Аймұхамбет Ж., Миразова М., Алимбаев А. Әпсаналардағы «қасиетті су» туралы мотивтердің поэтологиясы // Еуразия гуманитарлық институты хабаршысы. №3, 2022. Б.113-123. <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2022-3.11>

16. Юнг К. Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991. – 300 с.

17. Қондыбай С. Толық шығармалар жинағы. Арғықазақ мифологиясы. – 3-кітап. – Алматы: Арыс, 2008. – 520 б.

Ж.А.АЙМУХАМБЕТ

Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана,
Казахстан

МИФИЧЕСКАЯ ОСНОВА И ПОЭТИЧЕСКИЙ СМЫСЛ МОТИВОВ ПОЭМЫ АБАЯ «МАСГУТ»

Аннотация. В статье рассматривается поэма Абая «Масгут» в мифопоэтическом аспекте. В качестве основного мифологического мотива в указанной поэме всесторонне анализируется смысл приношения в дар яблока. В ходе исследования произведены сбор и сравнительный анализ связанных с яблоком мотивов в казахском фольклоре и мировой мифологии. Таким образом объектом исследования выступает смысл системы мотивов в поэме Абая.

Еще один мифологический мотив, являющийся ключевым в поэме «Масгут» – явление во сне предзнаменования свыше.

Поэт, придавая особое значение ментальным символам, использует за основу мотивы, характерные для древних эпох. Детали этих символов служат средством познания его художественного замысла.

К ряду широко известных мотивов, связанных с яблоком, можно отнести плод райского дерева, необычные яблоки, растущие в таких местах, как сад Геспериды или остров Аваллон. Исследователи, отмечая, что название «яблоко» во многих мотивах представляется как «плод», описывают его двусторонний

характер. Яблоко, с одной стороны выступающее как символ любви и знания, молодости и красоты, в то же время служит и атрибутом зла и коварства, раздора и искушения. В поэме Абая яблоко характеризуют три цвета, отмечается, что выбранное главным героем красное яблоко имеет необычные свойства.

Мотив сновидения в поэме показывает, как через сон человек получает свыше предзнаменование о грядущих событиях. Указанные мотивы в художественной интерпретации Абая важны, поскольку иносказательно изображают вечные человеческие ценности, гуманизм, модели общественного поведения. В статье сделаны отражающие эту точку зрения выводы.

Ключевые слова: поэма, мотив, яблоко, символ, деталь, сновидение, поэтика

ZH.A. AIMUKHAMBET

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

MYTHICAL BASIS AND POETIC MEANING OF MOTIFS IN ABAY'S POEM «MASGUT»

Annotation. In the article Abay's poem «Masgut» is considered in the mythopoetic aspect. The meaning of gifting an apple as the main mythical motif of this poem is analyzed in detail. The motifs associated with the apple in world mythology and Kazakh folklore were collected and compared in the study. Thus, the meaning of the motif in Abay's poem is taken into account.

One of the mythical motifs of the poem «Masgut» is to see harbinger in a dream.

The poet attaches importance to the symbols in the core of knowledge, taking the motifs of ancient times as a basis, and takes these symbolic details as an object in representing his artistic purpose.

Among the most popular motifs associated with apples, we can mention the fruit of paradise as special apples that grow in the Garden of the Hesperides and the island of Avalon. The scientists emphasize the dual nature of the apple, saying that the word «apple» is given as «fruit» in many motifs. The apple, which is seen as a symbol of love and knowledge, youth and beauty, on the other hand, is a symbol of enmity, misfortune, temptation, evil and other unpleasant and bad deeds. In Abay's poem apples are given in three colors, and the red apple chosen by the main character has its own characteristics.

Another motif in the poem is dreaming. The dream foretells an upcoming event. In Abay's artistic knowledge these motifs are important because they describe eternal human ideals, humanism, and social behavior with the subtext. The conclusion in the article is made in this context.

Keywords: poem, motif, apple, symbol, detail, dream, poetics

References

1. Ibraev Sh. Abai fenomeni. Gylymi zertteu. Nur-Sultan: «Alashorda» kogamdyk kory, 2021. – 240 b.
2. Abai. Shygarmalarynyn akademiya tolyk jinagy. Ush tomdyk. 2-tom. Almaty: «Zhazushy» baspasy, 2020. – 528 b.
3. Toporov V.N. Mifologia. Stati dlia mifologicheskikh ensiklopedi. Tom 2. T-Ya. Moskva: Iazyki slavianskoi kultury., 2014. – 536 s.
4. Gesperidy // <https://godsby.ru/hellas/gesperidy.html>
5. Iabloko razdora // <https://www.ababilova.com/drevnegrecheskij-mif-yabloko-razdora>
6. Kyrgyz halyk ertegileri. Audargan T. Zeinabilov. Almaty: Kazakstan, 1992. – 176 b.
7. Propp V. Morfologia skazki. Istoricheskoe korni volshebnoi skazki. (sobranie trudov). Moskva: Izdatelstvo «Labirint», 1998. – 512 s.
8. Aimukhambet J. Soz onerindegi matn men shygarma kenistigi. Monografiya. Astana: «Magjan» baspasy, 2018. – 128 b.
9. Bahoven I.Ia. Materinskoe pravo. V knige: Klassiki mirovogo religiovedenia. Antologiya. Tom 1. Moskva: Kanon+, 1996. – 496 s.
10. Olenshi Tomas. Shotland ertegisi // Kitapta: Alem halyqtarynyn ertegileri. Almaty: «Balasa» baspasy, 2005. – 512 b.
11. Shirokova N. S. Mify keltskikh narodov. Moskva: AST, Astrel, Tranzitkniga, 2005. – 172 s.
12. Monmutski G. Istorija britov. Jizn Merlina. Moskva: Nauka, 1984. – 286 str.
13. Avallon // <http://seanconneryfan.ru/str2/statia71-6.html>
14. Norman D. Mifologiadagy simvolizm. Kitapta: Älemdik madeniettanu oi-sanasy. On tomdyk. 2-tom. Mifologia: kurylymy men ramızderi. Almaty: Jazushy, 2005. – 568 b.
15. Aimukhambet Zh., Mirazova M., Alimbaev A. Apsanalardagy «qasietti su» turaly motivterdin poetologiasy // Eurazia gumanitarlyq instituty habarshysy. №3, 2022. B.113-123. <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2022-3.11>
16. Yung K. Arhetip i simvol. Moskva: Renesans, 1991. – 300 s.
17. Qondybai S. Tolyk shygarmalar jinagy. T.11. Argykazak mifologiasy. 3-kitap. Almaty: Arys, 2008. – 520 b.

Автор туралы мәлімет:

Аймұхамбет Жанат Әскербекқызы – филология ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры, Астана, Қазақстан.

Аймұхамбет Жанат Аскербекқызы – доктор филологических наук, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Aimukhambet Zhanat Askerbekkyzy – doctor of Philology, Professor of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan